

Naslov članka/Article:

STRATEGIJE, VZGOJNI PRISTOPI IN INTERVENCIJE ZA VARNE IN SODELOVALNE VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNE USTANOVE

Strategies, Educational Approaches, and Interventions for Safe and Collaborative Educational Institutions

Avtor/Author:

Dr. Metka Kuhar

DOI:

<https://doi.org/10.59132/viz/2024/1-2/9-14>

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Vzgoja in izobraževanje št. 1-2/2024, letnik 55

ISSN 0350 -5065

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2024

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/vzgoja-in-izobrazevanje/>

Dr. Metka Kuhar

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede

STRATEGIJE, VZGOJNI PRISTOPI IN INTERVENCIJE ZA VARNE IN SODELOVALNE VZGOJNO- IZOBRAŽEVALNE USTANOVE

Strategies, Educational Approaches, and Interventions for Safe and Collaborative Educational Institutions

<https://doi.org/10.59132/viz/2024/1-2/9-14>

IZVLEČEK

V prispevku bom nasilje med vrstniki razčlenila skozi prizmo osrednjih pristopov vzgojnega ravnanja in delovanja ter poudarila nujnost oblikovanja strategij in pristopov, ki se ne osredotočajo le na zunanje simptome medvrstniškega nasilja, temveč vzpostavljajo temelje za vzgojno-izobraževalno okolje, v katerem se zmanjša verjetnost pojava medvrstniškega nasilja. Le tako lahko dosežemo trajne in konstruktivne rešitve v vzgojno-izobraževalnem okolju. Pri tem je pomembno, da vzgojitelji, učitelji in drugi akterji v vzgojno-izobraževalnih procesih razumejo temeljne pristope za oblikovanje varnega in podpornega okolja za mlade.

Ključne besede: vzgojno-izobraževalne ustanove, avtoritarni, permisivni in demokratični vzgojni pristop, restorativni in retributivni pristop, na razumevanju travme utemeljen pristop

ABSTRACT

This article examines bullying through the lens of core approaches to educational management and action, emphasising the importance of developing strategies and techniques that address the external manifestations of bullying and lay the groundwork for an educational environment that reduces its likelihood. It is what is needed to develop long-term and positive solutions in the academic environment. Educators, teachers, and other participants in educational processes must understand the fundamental ways to build a safe and supportive environment for the youth.

Keywords: educational institutions, authoritarian, permissive, and democratic classroom management styles, restorative and punitive approaches, trauma-informed approaches

UVOD

Medvrstniško nasilje v vzgojno-izobraževalnih ustanovah je večplasten pojav, ki se razteza od fizičnih napadov do subtilnejših, a enako škodljivih oblik psihološkega in digitalnega nasilja. To nasilje se pogosto poenostavlja kot „normalen“ del odraščanja ali je pripisano „težavnim“ otrokom. Vendar pa v resnici to ni samo skupek posameznih incidentov; predstavlja odsev globoko zakoreninjenih vedenjskih vzorcev, ki so trdno vtkani v sami strukturi vzgojno-izobraževalnih ustanov kot tudi v širšem družbenem kontekstu. Da bi ustvarili varno in sodelovalno okolje za vse vključene, je ključno, da ne ostajamo le pri sankcioniranju posameznikov, ampak sistematično spodbujamo kulturo spoštovanja, empatije in sodelovanja na vseh ravneh vzgojno-izobraževalnega sistema.

Najprej bom predstavila osnovne koncepcije vzgojnih stilov po Baumrind, kjer bom opisala avtoritarni, permisivni in demokratični pristop ter poudarila njihov vpliv na oblikovanje vedenja mladih. Nato se bom osredotočila na restorativni pristop, ki namesto poudarka na kaznovanju izpostavlja obnovo poškodovanih odnosov in preventivne ukrepe za preprečevanje konfliktov. Ta pristop spodbuja odgovornost posameznika za lastna dejanja in iskanje poti k popravljanju odnosov. Zatem se bom posvetila pristopu, osnovanemu na razumevanju travme. Ta prepoznava, da so mnogi otroci in mladostniki izpostavljeni travmatičnim izkušnjam, ki lahko vplivajo na njihovo vedenje in učenje. Ustanove, ki v svoje prakse zavestno integrirajo ta pristop, so bolj opremljene za razumevanje in odzivanje na potrebe teh učencev, s čimer preprečujejo nadaljnjo travmatizacijo in spodbujajo njihovo celostno dobrobit.

VZGOJNI STILI IN NJIHOV VPLIV NA RAZVOJ MLADIH: RAZUMEVANJE MED TEORIJO IN PRAKSO

V vzgoji in izobraževanju sta filozofija in praksa neločljivo povezani. Vzgoja presega zgolj tehnične metode in zahteva poglobljeno refleksijo o vrednotah, načelih in prepričanjih o človeškem razvoju. Baumrind (1966, 1991) je s svojimi raziskavami v družinah izpostavila tri osnovne vzgojne stile: avtoritarni, permisivni in demokratični (ali avtoritativni). Kljub jasnosti teh definicij pri nas niti mnogi strokovnjaki ne razumejo povsem razlik med temi pristopi. V slovenskem javnem diskurzu se (pre)večkrat srečujemo z mnenji, ki poenostavljajo, da so različne težave z otroki oz. mladostniki ali njihova domnevna narcisistična ve-

denja posledica permisivne oz. preveč svobodne vzgoje. Takšne posplošitve prezrejo obsežno paleto dejavnikov, ki sooblikujejo razvoj in vedenje mladih. Nekateri javni glasovi mlade površno in napačno označujejo za „patološke narcise“, ko v resnici to zahtevno diagnozo lahko pripišemo le manjšini kliničnih primerov. Takšno etiketiranje lahko sproža predsodke in stigmatizacijo, obenem pa ne upošteva kompleksnosti človeškega razvoja in kontekstov, znotraj katerih se mladi oblikujejo. Sodobna kultura, ki jo je Christopher Lasch označil za „narcisoidno“, je relevantna za razumevanje identitete mladih, vendar ni osrednje ali izključno merilo za interpretacijo njihovega vedenja. Mlade je ustrezneje razumeti kot posameznike v obdobju prehoda, ki skozi interakcijo z okoljem razvijajo svojo avtonomijo, odgovornost in identiteto. V tem kontekstu demokratični vzgojni pristop igra ključno vlogo, saj ob priznavanju sposobnosti mladih za samoodločanje in kritično razmišljanje določa jasne meje in pričakovanja. Vsakega od zgoraj omenjenih vzgojnih stilov bom v nadaljevanju na kratko predstavila in jih aplicirala na kontekst vzgojno-izobraževalnih ustanov.

Demokratični pristop

Demokratični pristop temelji na vzajemnem spoštovanju, dialogu in sodelovanju. Mladi so slišani in upoštevani, kar zajema njihova mnenja, občutke in perspektive. Aktivno so vključeni v odločitve, na primer, v šoli to lahko vključuje od izbire projektov in tem, o katerih se bo razpravljalo, do pravil v razredu in širše šolske politike. Ta pristop mladim ne daje le svobode, temveč tudi odgovornost in priložnosti za konstruktivno sodelovanje.

Prednosti: Krepi avtonomijo, kritično razmišljanje in medsebojno razumevanje. Uči vrednot demokracije kot del vsakdanjega življenja.

Slabosti: Zahteva čas in trud za učinkovito izvedbo; treba je razvijati komunikacijske veščine in sposobnost sodelovanja.

Primer za demokratični pristop

Situacija: Ana sredi pouka med učiteljičino razlago začne govoriti s sošolko Mašo, kar moti druge učence in prekine učiteljičino razlago.

Odziv: Učiteljica ostane mirna in odločna, prekine svojo razlago in se obrne proti Ani in Maši. Pove jima, da je opazila njun pogovor, in izrazi razumevanje za željo učencev po medsebojnem komuniciranju med poukom. Kljub temu jima pojasni, da je zdaj čas za učenje in da njun pogovor moti tako njo kot tudi preostale učence ter ovira potek pouka. Ob tem doda, da če imata pripombe ali vprašanja v zvezi z njeno razlago ali snovjo, ki se jo trenutno obravnava, sta vabljeni, da jih delita z razredom, saj bi to lahko prispevalo k boljšemu razumevanju in interaktivnosti pouka. Po potrebi predlaga srečanje po pouku, da ugotovi, kaj se dogaja, oz. da skupaj razmislijo o načinih boljšega sodelovanja v razredu v prihodnje (npr. tudi o prilagoditvah, če se dolgočasita).

Prednosti: Aktivno vključevanje učenca v proces razumevanja in reševanja problema. Krepi razumevanje posledic dejanj in spodbuja medsebojno spoštovanje in sodelovanje.

Slabosti: Lahko zahteva več časa in napora za reševanje posameznih situacij. Od učitelja zahteva veščine za vodenje konstruktivnih pogovorov.

Avtoritarni pristop

Pri tem pristopu strokovni delavci vzgojno-izobraževalnih ustanov jasno izpostavljajo svoj položaj moči. Pravila so izrecno določena, vsako odstopanje je nezaželeno, sankcije za kršitve so stroge. Mladim se redko ali nikoli ne dovoli, da bi sodelovali pri odločanju ali izrazili svoje mnenje. Poudarek je na nadzoru in disciplini, pri čemer je komunikacija večinoma enosmerna.

Prednosti: Ustvarja strukturirano okolje, kar lahko v določenih scenarijih vodi do boljše učinkovitosti.

Slabosti: Zmanjšuje avtonomijo mladih, lahko povzroča strah in stres, ki zavirata ustvarjalnost in motivacijo. Lahko negativno vpliva na samopodobo in zmanjšuje kritično razmišljanje. Obstaja večja nevarnost upora s strani mladih, tudi kakovost odnosov med mladimi in strokovnimi delavci je omejena.

Primer za avtoritarni pristop

Situacija: Na šolskem igrišču Peter potisne svojega sošolca Marka, zaradi česar Marko pade in se udari.

Odziv: Učitelj, ki je bil priča incidentu, nemudoma ukrepa in pripelje Petra k ravnatelju. Brez nadaljnjega poizvedovanja ali poskusa razumevanja situacije ravnatelj odredi, da bo Peter suspendiran za en dan. Ob tem mu ravnatelj jasno pove, da takšno vedenje ni dopustno in da je to kazen za njegovo dejanje. Peter ne dobi priložnosti razložiti svoje strani zgodbe ali izraziti obžalovanja.

Prednosti: Jasne in neposredne posledice za neprijetno vedenje ter takojšnji odziv lahko odvračajo druge učence od takšnega vedenja.

Slabosti: Avtoritarni odziv ne daje priložnosti za razumevanje vzrokov vedenja ali za komunikacijo med vpletenimi stranmi ter obnovo odnosa. Peter morda ne bo razumel, zakaj je bil kaznovan, in se ne bo naučil boljše alternative svojemu vedenju.

Permisivni pristop

V tem modelu strokovni delavci vzgojno-izobraževalnih ustanov dopuščajo mladim veliko svobode in izbir. Omejitve so minimalne, prav tako redko pride do korektivnih ukrepov. Mladi imajo možnost sami sprejemati odločitve in imajo občutek, da so njihove potrebe in želje upoštevane.

Prednosti: Lahko spodbuja ustvarjalnost, samostojno razmišljanje in povečuje občutek avtonomije. Lahko pripomore k občutku spoštovanja in razumljenosti.

Slabosti: Pomanjkanje strukture in jasnih pričakovanj lahko povzroča zmedo. Nekateri mladi lahko potrebujejo bolj jasno usmerjanje in podporo.

Primer za permisivni pristop

Situacija: Sara draži in zbadljivo komentira sošolko Lano, ki se zaradi tega počuti nesproščeno in ponižano.

Odziv: Učiteljica, ki opazi to vedenje, pristopi do Sare in reče: „Sara, ali ne misliš, da bi bilo boljše, če bi bili prijazni drug do drugega?“ Nato brez dodatnega ukrepanja nadaljuje s poukom. Zaradi tega se Lana ne počuti zaščiteno ali podprto, ker ni bilo jasno poudarjeno, da je takšno vedenje nesprejemljivo.

Prednosti: Permisivni pristop lahko spodbuja odprto komunikacijo in svobodo izražanja čustev pri otrocih in mladostnikih, zmanjšanje strahu pred kaznijo pa lahko prispeva k večjemu občutku svobode. Kljub temu pa je ta pristop lahko dvorezen meč, še zlasti če pomanjkanje jasno določenih meja in pričakovanj pusti prostor za negotovost in zmedo. Medtem ko lahko permisivnost v določenih okoliščinah vzpodbuja ustvarjalnost in samostojno razmišljanje, obstaja nevarnost, da nekateri mladostniki razvijejo sebične ali arogantne vedenjske vzorce, ker jim manjka temeljnega razumevanja pomena spoštovanja in odgovornosti. Takšno stanje lahko vodi do nezaželenih socialnih dinamik v skupini, kjer posamezniki ne prepoznajo pomembnosti medsebojne podpore in sodelovanja.

Slabosti: Zaradi pomanjkanja jasnosti v odzivu na neprimerno vedenje se lahko takšno obnašanje nadaljuje ali še poslabša. Učenci, ki so tarča takšnega ali podobnega vedenja, se lahko počutijo nemočni in nezaščiteni.

RESTORATIVNI VS. RETRIBUTIVNI PRISTOP: PREPREČEVANJE IN OBRAVNAVA KONFLIKTOV TER MEDVRSTNIŠKEGA NASILJA

V prejšnjem poglavju smo se posvetili osnovnim vzgojnim stilom, ki pa predstavljajo del široke palete pojmovanj, pristopov in metodologij vzgojnega ukrepanja in delovanja.

Medvrstniško nasilje je ena izmed najbolj perečih problematik v vzgojno-izobraževalnem okolju, ki potrebuje posebno obravnavo. Zato se bomo v tem poglavju osredotočili na dva ključna pristopa, kako se sproprijeti s tem vprašanjem: restorativni in retributivni.

Restorativni pristop temelji na obnovi odnosov po konfliktu in iskanju rešitev v korist vseh vpletenih (Thorsborne in Blood, 2013). Poudarja dialog, sodelovanje, medsebojno razumevanje, odgovornost in razumevanje posledic lastnih dejanj. Konflikte pravzaprav obravnava kot priložnosti za učenje in osebno rast. Ta pristop ne le rešuje trenutne konflikte, ampak postavlja temelje za preprečevanje bodočih nesoglasij, saj je njegov poudarek tudi na dolgoročnemu sistematičnemu razvijanju omenjenih veščin, tako med strokovnimi delavci kot mladimi. Za dolgoročno utrjevanje teh veščin je ključnega pomena vzpostavitev stalnega programa razvijanja teh veščin, ki vključuje na primer delavnice, interaktivna predavanja in praktične vaje.

Retributivni pristop, nasprotno, temelji na ideji povračila in kaznovanja posameznika za njegova neprimerna dejanja. Glavni poudarek je na doslednem upoštevanju pravil; vsaka kršitev pravila vodi do predvidene in vnaprej določene kazni. V vzgojnem kontekstu to pogosto pomeni tradicionalne disciplinske ukrepe, kot so izključitve in opomini. Glavni namen je kaznovati nekoga v sorazmerju s storjenim dejanjem, ne pa iskanje načinov za popravo ali izboljšanje vedenja. V tem kontekstu je oseba, ki je storila napako, neposredno odgovorna za svoje dejanje in redko je poudarek na razumevanju širšega konteksta ali razlogov za njeno vedenje. Čeprav lahko retributivni pristop na kratki rok učinkovito vzpostavi red, pa lahko dolgoročno povzroča občutke nespoštovanja, izolacije in nesporazumov med učenci ter vzgojno-izobraževalnim osebjem.

Restorativni pristop podobno kot demokratični pristop v vzgojno-izobraževalnem kontekstu izhaja iz temeljne vrednote vzajemnega spoštovanja in poudarja pomen dialoga in sodelovanja. V obeh pristopih so mladi slišani, njihove perspektive so upoštevane, in aktivno sodelujejo pri odločitvah, ki vplivajo na njih. V kontekstu medvrstniškega nasilja demokratični pristop poudarja preventivne ukrepe, kot so vzpostavljanje odnosov in struktur, ki od samega začetka spodbujajo sodelovanje in razumevanje, medtem ko restorativni pristop daje poseben poudarek obnovi odnosov in iskanju rešitev ob samih konfliktnih situacijah (Morrison, 2007).

Po drugi strani pa retributivni pristop, podobno kot avtoritarni pristop v vzgojno-izobraževalnem kontekstu, temelji na jasnih pravilih in doslednih posledicah za njihovo kršenje. Oba pristopa poudarjata neposredno odgovornost posameznika za njegova dejanja in se zanašata na strukturo ter avtoriteto kot glavni orodji za ohranjanje discipline. V obeh pristopih je malo prostora za dialog ali upoštevanje individualnih okoliščin in razlogov za določeno vedenje. Medtem ko avtoritarni pristop temelji na hierarhični strukturi, kjer je moč osredotočena v rokah avtoritete (npr. učitelj ali ravnatelj), se retributivni pristop osredotoča predvsem na idejo povračila in kaznovanja v sorazmerju s storjenim dejanjem, ne da bi se osredotočal na razloge ali okoliščine, ki so privedle do takšnega vedenja.

Primer uporabe restorativnega pristopa

Situacija (ista izhodiščna situacija kot za avtoritarni pristop): Na šolskem igrišču je Nejc potisnil svojega sošolca Marka, zaradi česar je ta padel in se udaril.

Odziv: Učitelj, ki je bil priča incidentu, se odzove na restorativni način, ki pa zahteva previdnost in obzirnost do občutljivosti vpletene žrtve. Namesto takojšnjega pošiljanja Nejca k ravnatelju učitelj najprej poskrbi za varnost vseh udeležencev in oceni situacijo. Nejca in Marka povabi na ločena pogovora, kjer lahko vsak izrazi svoja čustva in doživetja situacije, ne da bi se počutil ogroženega ali pod pritiskom. Učitelj si tako lahko zagotovi boljše razumevanje dinamike incidenta in občutkov obeh učencev. Po teh individualnih pogovorih in ob dodatni podpori, če je potrebno, lahko učitelj razmisli o možnosti restorativnega dialoga med Nejcem in Markom, a le če je to v interesu obeh in če se oba strinjata s sodelovanjem. V tem primeru je ključno, da se postavi jasna pravila in okvir za pogovor, ki zagotavlja varno in podporno okolje. Če so prisotne priče incidenta, se jih lahko povabi, da delijo svoje občutke in perspektive, vendar spet z zagotovilom, da je to storjeno na način, ki ščiti žrtev

in ne povzroča dodatne škode. Učitelj vodi pogovor med Nejcem in Markom s ciljem obnovitve odnosov in razumevanja vpliva dejanj na druge, pri čemer se osredotoča na iskanje konstruktivnih rešitev za prihodnost. Cilj je razviti empatijo in odgovornost pri Nejcu, ga spodbuditi k iskrenemu opravičilu in iskanju načinov za izboljšanje odnosa z Markom. Učitelj s tem ne rešuje le trenutnega konflikta, ampak tudi postavlja temelje za Nejčevo boljše razumevanje podobnih situacij in učinkovitejše samouravnavanje vedenja v prihodnje.

Prednosti: Restorativni pristop spodbuja dialog, razumevanje in popravilo odnosov. Vpletenim stranem omogoča, da izrazijo svoje občutke in obžalovanje, ter jih spodbuja k odgovornosti in razumevanju posledic svojih dejanj.

Slabosti: Tak pristop lahko terja več časa in truda za implementacijo ter zahteva vnaprejšnji razvoj kapacitet tako pri učitelju kot pri učencih. Vselej ne zagotovi takojšnjih in ostrih sankcij za neprimerno vedenje. Če restorativna praksa ni pravilno izvedena, lahko nekateri udeleženci ostanejo z občutkom nezadovoljstva ali občutijo, da pravičnost ni bila dosežena.

Primer uporabe retributivnega pristopa

Situacija: Ponovno izhajamo iz že obravnavane situacije: Marko potisne Nejca, ki pade.

Odziv: Če učitelj sledi retributivnemu pristopu, je njegova odzivnost takojšnja in bi kaznoval Marka za njegovo vedenje. Kazen bi lahko vključevala pisanje razmišljanja o posledicah svojih dejanj, povabilo staršev na sestanek ali dodelitev ur pomoči pri šolskih opravilih. Osrednja ideja tovrstnega kaznovanja bi bila, da Marko občuti posledice svojega vedenja in se iz tega nauči lekcijo. Nejc bi bil obravnavan kot žrtev, vendar ne bi nujno imel možnosti izraziti svojih občutkov ali povedati, kako je Markovo dejanje vplivalo nanj. Sošolci, ki so bili priče incidentu, bi prepoznali, da šola obravnava nasilna dejanja strogo, vendar pa ne bi nujno razumeli globljšega ozadja ali Markovih razlogov za takšno vedenje.

Prednosti: Retributivni pristop zagotavlja takojšnje in dosledne odzive na neželena vedenja, s čimer daje jasna sporočila o standardih (ne)sprejemljivega vedenja. Ker storilci občutijo neposredne posledice svojih dejanj, lahko to služi kot učinkovito sredstvo za razmislek in spremembo vedenja.

Slabosti: Kljub jasnosti in neposrednosti se retributivni pristop osredotoča predvsem na kazen in pogosto zanemara priložnost za globlji dialog ali razumevanje globljih vzrokov za določeno vedenje. Ne upošteva občutkov in perspektiv vseh vpletenih strani, še posebej žrtve, kar jih lahko pusti nezadovoljne. Dolgoročno lahko ta pristop poveča občutke izolacije in nesporazumov med mladimi in strokovnim osebjem. Prav tako ne nudi prostora za obnovo odnosov ali priložnosti za globlje razumevanje, kako posameznikova dejanja vplivajo na druge.

Restorativni pristop v vzgoji in izobraževanju predstavlja inovativno paradigma, ki se osredotoča na razvijanje pozitivnih odnosov namesto na kaznovanje. Zaradi dokazanih koristi se ta pristop hitro uveljavlja po svetu, še posebej v anglosaških državah. Raziskave potrjujejo njegovo učinkovitost: vzgojno-izobraževalne ustanove, ki ga implementirajo, poročajo o boljših medsebojnih odnosih, manjšem številu konfliktov in večjem zadovoljstvu pedagoškega kadra. V Sloveniji vsaj za zdaj ni ustanov, ki bi ta pristop implementirale, so pa v slovenskih vrtcih in šolah prisotni elementi restorativnih praks, npr. mediacija in delavnice za krepitev socialnih veščin. Tovrstne prakse spodbujajo veščine, kot sta aktivno poslušanje in empatija, ki so ključne za preprečevanje in obvladovanje medvrst-

niškega nasilja ter krepitev medosebnih odnosov. Poleg tega se tovrstne prakse spodbujajo s celostnim in vsešolskim projektom „Varno in spodbudno učno okolje“, ki ga izvaja Zavod Republike Slovenije za šolstvo (Zavod RS za šolstvo, n. d.).

V Sloveniji je nekaj primerov implementacije induktivnega pristopa v vzgojno-izobraževalnih ustanovah (glej npr. Kroflič in Smrtnik Vitulić, 2015). **Induktivni pristop, podobno kot restorativni, zelo poudarja razumevanje posledic lastnih dejanj ter spodbujanje in razvijanje empatije. Cilj je spodbuditi otroke oz. mladostnike, da se empatično vživijo v občutke in doživljanje drugih ter tako razvijejo globlje razumevanje vpliva svojih dejanj na okolico.** Prosocialna čustva so ključna za razvoj

moralnega vedenja, ki presega spoštovanje pravil zgolj zaradi strahu pred kaznijo. Restorativni pristop pa gre še korak dlje, saj ne poudarja le posameznikovega empatičnega razumevanja in odgovornosti, ampak vzpostavlja okolje za skupni dialog in sodelovanje med vsemi vpletenimi stranmi ter krepi občutek pripadnosti celotni skupnosti.

Implementacija restorativnega pristopa ali vsaj njegovih ključnih elementov v vzgojno-izobraževalnem okolju odseva prizadevanja za kreiranje celostnejših, na odnosih temelječih in inkluzivnih pristopov. Na tej poti sta ključnega pomena stalno usposabljanje strokovnih delavcev ter zavestno kultiviranje kulture dialoga, empatije in medsebojnega spoštovanja. V ta proces je treba vključiti tudi starše in širšo skupnost, saj restorativni pristop prepozna, da sta vzgoja in izobraževanje skupna odgovornost. Sodelovanje z lokalnimi organizacijami, družinami in drugimi deležniki pomaga okrepiti mrežo podpore okoli vzgojno-izobraževalne ustanove, kar prispeva k učinkovitejšemu in bolj trajnostnemu uspehu restorativnih praks.

NA RAZUMEVANJU TRAVME UTEMELJEN PRISTOP V VZGOJNO- IZOBRAŽEVALNEM OKOLJU

Zavedanje, da mnogi otroci oz. mladostniki prihajajo iz okolij, kjer so doživeli ali doživljajo travmo, nam lahko pomaga bolje razumeti njihovo vedenje, čustveno stanje, pa tudi zmožnost za učenje ter učinkoviteje naslavljanje neželeno vedenje in konflikte. Razumevanje teh dejavnikov je ključno za ustvarjanje podpornega in prilagojenega vzgojno-izobraževalnega okolja (Craig, 2015, 2017; Overstreet in Chafouleas, 2016; glej tudi Mešl, Drglin, in Kuhar, 2021).

Glavne značilnosti pristopa vključujejo:

- Prepoznavanje, zavedanje in razumevanje: Osebe vzgojno-izobraževalne ustanove se zaveda vplivov travme na otrokovo oz. mladostnikovo vedenje in učenje ter je sposobno prepoznati znake travme in primerno ukrepati.
- Vključujoče in varno okolje: Takšno okolje pomaga graditi zaupanje in krepi občutek pripadnosti, kar je še posebej pomembno za otroke in mladostnike, ki so bili izpostavljeni travmatičnim izkušnjam.
- Poudarek na odnosih: Medosebni odnosi temeljijo na zaupanju in spoštovanju.
- Prilagojeni pristopi: Intervencije in pedagoški pristopi so prilagojeni potrebam mladih, zaznamovanih s travmo, kar lahko vključuje prilagojene učne strategije, podporo za njihovo čustveno dobrobit ali napotitev na dodatno pomoč.
- Sodelovanje z družinami in skupnostjo: Tesno sodelovanje zagotavlja ustrezno podporo in vire za učence, ki so doživeli ali doživljajo travmo.

Pristop, utemeljen na razumevanju travme, in restorativni pristop oba poudarjata pomen odnosov, zaupanja in razumevanja. Restorativni pristop se osredotoča na obnovo odnosov po konfliktu ali kršitvi, pristop, utemeljen na razumevanju travme, pa razume vedenje skozi prizmo travmatičnih izkušenj.

Primer uporabe pristopa, utemeljenega na razumevanju travme

Sedmošolec Luka je v šoli nekajkrat udaril svojega sošolca Jana. Luka je pogosto jezen in napadalen, Jan pa postaja vse bolj zadržan.

- Prepoznavanje, zavedanje in razumevanje: Učiteljica opazi spremembe v Janovem vedenju in Lukove izbruhe jeze. Temeljito preuči okoliščine in dinamiko odnosov med Luko in Janom. Na podlagi te analize lahko ukrepa v najboljšem interesu obeh učencev. Zaveda se možnosti, da Luka v domačem okolju doživlja travmo in da Jan morda doživlja medvrstniško nasilje.
- Odziv: Učiteljica se pogovarja z obema učencema posebej, pri čemer Jan deli svoje izkušnje, Luka pa se na začetku izogiba prevzemanju odgovornosti.
- Ustvarjanje varnega okolja:
 - Zaščita Jana: Janu se zagotovi varno okolje, z umestitvijo v bližino zaupanja vrednih oseb, rednim preverjanjem njegovega počutja in spodbudo k izražanju občutkov.
 - Podpora Luki: Učiteljica gradi odnos zaupanja z Luko, postopoma razkriva domače razmere.
- Prilagojeni pristopi: Luko povabi k sebi šolski svetovalni delavec. Za Jana je organizirana podpora, kjer lahko deli svoje občutke in skrbi.
- Sodelovanje z družinami in skupnostjo: Šola se aktivno trudi vzpostaviti odprt komunikacijski kanal z Lukovo družino, z namenom pridobiti njihovo podporo in bolje razumeti ozadje situacije. S tem pristopom šola ne le pridobiva boljši vpogled v možne vzroke za Lukovo vedenje, temveč tudi aktivno vključuje družino v proces izboljšanja razmer. V primerih, ko je družina izvor nasilja ali konfliktov, je vzpostavljane sodelovanja s šolo zahtevno. Janovi starši pa so obveščeni o nasilju, ki ga je doživel njihov sin, in se jih se spodbuja k sodelovanju pri podpori Jana.
- Povezava z restorativnim pristopom: Ko je Luka pripravljen, se organizira restorativni dialoški krog, kjer oba učenca delita svoje občutke in skupaj poiščeta načine za obnovo zaupanja in izboljšanje odnosa.

Pristop ne obravnava samo simptomov vedenja, kot je nasilje, ampak se poskuša poglobiti v razumevanje temeljnih vzrokov, ki pogosto izhajajo iz travmatičnih izkušenj. Z razumevanjem in naslavljanjem bistvenih vzrokov vedenja ta pristop ponuja trajnejše rešitve. Na razumevanju travme utemeljen pristop nudi boljšo podporo in razumevanje vsem otrokom oz. mladostnikom, še posebej tistim s travmatičnimi izkušnjami, s čimer prispeva k bolj zdravemu in produktivnemu vzgojno-izobraževalnemu okolju.

Transformacija vzgojno-izobraževalne institucije v okolje, utemeljeno na razumevanju travme, predstavlja zahteven proces. Ta preobrazba terja iniciativnost, dolgotrajno predanost in voljo do sprememb tako v kulturi kot v praksah

znotraj vzgojno-izobraževalnih ustanov. Za to je potrebno dodatno financiranje, saj se zahteva nadaljnje usposabljanje osebja za prepoznavanje in odzivanje na znake travme ter več časa za delo z otroki oz. mladostniki. Vendar pa lahko spremembe v pristopih in kulturi ustanove naletijo na odpor s strani strokovnega kadra, mladostnikov in njihovih staršev. Učinkovito izvajanje tega pristopa zahteva nenehno izpopolnjevanje kompetenc vzgojiteljev, učiteljev in svetovalnih delavcev, kar vključuje redna izobraževanja in supervizijo. Tak proces lahko predstavlja dodatno breme za osebje, ki je že tako ali tako obremenjeno z različnimi nalogami. Vprašanje, kako rešiti ta problem, je izjemno relevantno. Ena od možnih rešitev bi lahko bila boljša organizacijska podpora in razporeditev nalog znotraj vzgojno-izobraževalnih ustanov, tako da bi osebje imelo na voljo dovolj časa in virov za udeležbo na izobraževanjih in supervizijah.

Kljub temu je mogoče vključiti osnovne elemente tega pristopa v vsakodnevno prakso tudi brez celovite implementacije. To vključuje ozaveščanje osebja o vplivu travm, proaktiven pristop k razvoju čustvenih kompetenc, vzpostavitve varnega in podpornega okolja z jasno komunikacijo in spoštovanjem, sodelovanje s svetovalnimi službami in zunanjimi strokovnjaki ter povezovanje z družinami učencev.

SKLEP

Celosten in večdimenzionalen pristop je ključnega pomena pri obravnavi medvrstniškega nasilja znotraj vzgojno-izobraževalnih ustanov. Medvrstniško nasilje se ne pojavlja v vakuumu, ampak odraža kompleksne dinamike tako znotraj vzgojno-izobraževalne skupnosti kot v širšem družbenem kontekstu. Zato morajo biti strategije, vzgojni pristopi in intervencije usmerjeni ne samo v odpravljanje simptomov, temveč v korenite spremembe kulture, ki nasilje podpira in omogoča.

Restorativni pristop, ali vsaj njegove prakse, se izkazuje kot perspektiven, saj se osredotoča na temeljne vzroke nasilja, spodbuja odgovornost, obnavlja odnose in krepi občutek pripadnosti skupnosti. V tem kontekstu sta ključnega pomena tudi prepoznavanje in obravnavanje travm, ki so pogosto prisotne pri storilcih in žrtvah nasilja.

Zavezanost oblikovanju varnega, podpornega in sodelovalnega okolja je temelj za razvoj učinkovitih rešitev v boju proti medvrstniškemu nasilju. To zahteva polno angažiranost vseh članov vzgojno-izobraževalne skupnosti in pripravljenost na spremembe.

Preoblikovanje vzgojno-izobraževalnih ustanov v skupnosti, ki spodbujajo spoštovanje, razumevanje in skrb, prispeva k razvoju družbe, ki je socialno odgovorna in proaktivna pri reševanju kompleksnih globalnih izzivov. S tem ne le izboljšamo prihodnost otrok, ampak tudi krepimo sočutje in solidarnost v širši družbi, kar je ključno za oblikovanje sveta, ki je bolj uravnotežen, harmoničen in usmerjen v trajnostni razvoj.

VIRI IN LITERATURA

- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37(4), 887-907.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95.
- Craig, S. E. (2015). *Trauma-sensitive schools: Learning communities transforming children's lives, K-5*. Teachers College Press.
- Craig, S. E. (2017). *Trauma-sensitive schools for the adolescent years: Promoting resiliency and healing, grades 6-12*. Teachers College Press.
- Kroflič, R., in Smrtnik Vitulič, H. (2015). The effects of the comprehensive inductive educational approach on the social behaviour of preschool children in kindergarten. *CEPS Journal: Center for Educational Policy Studies Journal*, 5(1), 53-69.
- Lasch, C. (1991). *The Culture of Narcissism*. W. W. Norton.
- Mešl, N., Drglin, Z., in Kuhar, M. (2021). Posledice travmatičnih izkušenj otrok: Prepoznavanje in odzivanje v slovenskih vrtcih in šolah. *Teorija in praksa*, 58(4), 947-970.
- Morrison, B. (2007). *Restoring safe school communities: A whole school response to bullying, violence, and alienation*. Federation Press.
- Overstreet, S., in Chafouleas, S. (2016). Trauma-informed schools: Introduction to the special issue. *School Mental Health*, 8(1), 1-6.
- Thorsborne, M., in Blood, P. (2013). *Implementing restorative practices in schools: A practical guide to transforming school communities*. Jessica Kingsley Publishers.
- Zavod RS za šolstvo (b. d.). <https://www.zrss.si/stiki-s-prakso/aktualno/varno-spodbudno-ucno-okolje/>